

ШАХС МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИДА ТИЛШУНОСЛИКНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

М. Ф. Зияева

Жиззах политехника институти катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ўзбек тилшунослигининг долзарб масалалари ва таълими соҳасида олиб борилаётган ишларда ҳам, шахснинг маънавий камолоти ҳам унинг ўрни муҳим эканлиги ҳақида, шунингдек унинг ривожини учун юртимизда сезиларли даражада амал оширилаётган ишларнинг самараси хусусидаги фикрлар баён этилган.

Калит сўзлар: тил, маънавият, жамият, тилшунослик, маданият.

THE ROLE OF LINGUISTICS IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE PERSON

ABSTRACT

This article discusses current issues in Uzbek linguistics and the importance of its role in the work of education, as well as the spiritual development of the individual, as well as the effectiveness of the work being done in our country for its development.

Keywords: language, spirituality, society, linguistics, culture.

КИРИШ

Шахснинг маънавий юксалишида тилнинг ўрни беқиёс. Шунинг учун тил тадқиқи ва таълими соҳасида олиб борилаётган ишларда ҳам шахснинг маънавий камолоти масаласи юқори ўринларда туриши айни ҳақиқат. Зеро, давр глобаллашув шароитида тилшуносликнинг ҳам ўз ўрганиш объектига миллат ва шахс маънавияти нуктаи назаридан ёндашувини янада долзарблаштирмоқда. Шу маънода, бугунги кунда тилшунослик тадқиқотларининг давр талаблари асосида янги ўзанларга тушаётгани эътиборга молик.

Ҳар қандай тадқиқот бевосита ёки билвосита ўрганиш объектини ёхуд ундан фойдаланишни такомиллаштириш билан шуғулланади. Шу маънода, луғатшунослик билан

бевосита боғлиқ ишлар, гарчи санокли бўлса-да, таҳсинга лойиқ, албатта. Тилшунослик ўтган асрда шахс саводхонлиги учун лингвистик база тайёрлаш мақсадида таълимий йўналишда ривожланган бўлса, XXI асрда унинг компьютер “саводхонлиги”, яъни компьютерни “эгаллаши” учун табиий тилни математик моделлаштиришга хизмат қиладиган замин ҳозирлаши жуда зарур. [3-114]

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мамлакатимизда шиддат билан ривожланаётган бозор муносабатлари мақсадли йўналтирилган, истеъмолчи талаби асосида бажариладиган иқтисодий ва ижтимоий самарадор тилшунослик йўналишларининг ривожланишини талаб этмоқда. Бунинг учун, тегишли соҳа вазирлик ва давлат қўмиталари, корхона ва ташкилотлари лингвистик тадқиқот йўли билан ҳал қилинадиган масалаларни аниқлаб, муаммолар банкини яратиши, уларни фан йўналишлари бўйича таснифлаши ва илмий иш бажарувчи ташкилот ва корхоналарга юбориши зарур; муайян фан йўналишлари бўйича фаолият юритадиган илмий ва ўқув-илмий муассасалар уларга кўмаклашиши лозим; тилшунослик фан йўналишлари бўйича фаолият юритадиган илмий ва ўқув-илмий муассасалар ўзларининг ички имкониятларидан келиб чиқиб, ишлаб чиқариш соҳалари бўйича фундаментал, инновацион ва амалий тадқиқотларни ичига оладиган хизмат тизими ва структурасини ишлаб чиқиши зарур; тегишли фан йўналишлари бўйича фаолият юритадиган илмий ва ўқув-илмий муассасалар ишлаб чиқариш соҳалари бўйича фундаментал, инновацион ва амалий тадқиқотларни ичига оладиган хизматларни таклиф этиши керак; юридик шахсларнинг ушбу фан йўналишларига ҳомийлик хизматини жорий қилиш ва бунинг учун уларга имтиёз ва қулайликлар яратиш керак.

Тилшунослик фан ва ишлаб чиқариш узвийлигида бундай йўсинда иш юритишга ҳали ўтгани йўқ. Шахс маънавияти глобал масалалар қаторида марказий ўринни эгаллайди. Зеро, жуда кўп муаммолар диалектик нуқтаи назардан оқибат характерига эга бўлиб, уларнинг аксарияти учун шахс маънавияти масаласи сабаб бўлмоқда. Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг маънавият масаласи миллий муаммо, халқимизнинг тараққиёт шарти сифатида кун тартибига қўйилди. Икки жилд ўзбек тилининг изоҳли луғатида маънавият истилоҳи йўқлигига кўра ушбу масаланинг истиқлолгача қай ҳолатда бўлганини тасаввур этиш қийин эмас. Бу луғатда маънавий сўзи берилгани (1-

жилд, 454-саҳифа) унинг ижтимоий онгда фақат белги сифатида мавжуд бўлганидан, алоҳида борлиқ ҳодисаси мақомига эга бўлмаганидан далолат беради. Балки бунга маънавий сўзининг рус ва бошқа Европа тилларида муқобили йўқлиги ҳам сабаб бўлгандир. Мустақиллик йилларида маънавий алоҳида ўқув предмети сифатида ўқитила бошланди. Кўплаб ўқув адабиётлари, қомус ва луғатлар чоп этилди, таълим йўналишлари йўлга қўйилди. Бу борада мисли кўрилмаган ютуқлар қўлга киритилди.

Тил - маънавийнинг ифодаловчиси ва сақловчиси, бойитувчиси ва узатувчиси. “Она тили - миллатнинг руҳи” ғояси эътироф этилди.[1] Бугунги кунда жадал глобаллашув маънавий муаммосини янада ўткирлаштириб, бошқа тегишли фанлар қатори тилшунослик зиммасига ҳам катта масъулият юкламоқда. Бу эса тил ва маънавий муаммосини ўрганадиган алоҳида соҳа - тилшунослик ва маънавий йўналиши шаклланишини талаб этади. Тил ва маънавий муштарақлиги муаммосининг тилшуносликда ечиладиган хусусий ва бошқа фанлар билан ҳамкорликда тизимли ҳал этиладиган умумий томонлари мавжуд. Таълим йўналиши эса, бир томондан, “маънавий” лисоний категорияси унсурлари моҳиятини ўқувчиларга сингдириш, иккинчи томондан, ушбу тизимга кирувчи тил ифодаларининг маънавий моҳияти таълими орқали улар шахсий маънавийни юксалтириш механизмини такомиллаштириш вазифаларини ўз зиммасига олади.

Ҳар бир давр фан ёки унинг йўналишлари олдида муайян мақсад ва вазифаларни қўяди. Ижтимоий ёки давлат буюртмасидан келиб чиқиб белгиланган аниқ мақсад ва вазифалар фан ёки унинг йўналиши фаолиятининг самарадорлигини таъминлайди. Тилшунослик ва маънавий йўналишининг бош мақсади - юксак маънавийли шахс тарбиясига хизмат қиладиган илмий-амалий механизм учун муайян лингвистик таъминотни вужудга келтириш.

Ўзбекистон Республикасининг “Давлат тили ҳақида”ги, “Таълим тўғрисида”ги қонунлари, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, Ўзбекистон Республикаси Президентининг таълим ва тарбия, китобхонлик маданиятини ривожлантириш бўйича фармон ва қарорлари, маъруза ва чиқишлари, фикрлари, Вазирлар Маҳкамасининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш ҳақидаги қарорлари, таълим-тарбия сифатини такомиллаштиришга доир меъёрий ҳужжатлар, фан ва таълим-тарбия уйғунлиги тамойиллари йўналиш тадқиқотларининг назарий ва амалий аҳамиятини кучайтиришга асос бўлади. [1-]

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислом Каримовнинг тил, маънавият ва маданият муштараклиги масаласига доир қарашлари, хусусан, “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида эътироф этилган тилнинг аккумулятив (сақловчи) вазифасини “маънавият” лисоний категорияси бирликлари мисолида ёритиш, уларда тил ва маънавият муштараклигини кўрсатиш, тилшунослик ва маънавият таҳлили натижаларини таълимда амалий фойдаланиш самарадорлигини оширишга йўналтириш учун таянч вазифасини ўтайди.

Лингвистик характердаги лисон, меъёр, нутқнинг яхлитлиги ва алоҳидалиги ҳақидаги таълимот мазкур категорияга мулоқот, муносабат ва фаолият системаси кўзгусида қараб, бу системанинг шаклланишида лисоний ва нолисоний омиллар ҳамкорлигини ўрганишда назарий асос бўлиб хизмат қилади.

ХУЛОСА

Тилшунослик ва маънавият тадқиқотларида, соф лингвистик тадқиқ усулларида ташқари, культурологик ва социологик методлар — концепт таҳлили, фреймал, нарратив анализ, тасниф ва тавсиф, лингвистик реконструкция усуллари, маънонинг макрокомпонент ва микрокомпонент модели, психосоциокультурологик экспериментлар, матнларнинг лингвомаънавий таҳлили – герменевтик метод кабилар қўйилган муаммоларнинг самарали ечими учун муҳим воситалар бўлиб хизмат қилади. Тилшунослик ва маънавият тадқиқотлари таълим-тарбия учун хизмат қилувчи, аниқ самарани кўзлаб ишлайдиган яхлит системанинг лингвомаънавий базасини шакллантиради. Кун сайин чуқурлашиб, ўткирлашиб бораётган шахс маънавияти муаммосини ҳал этиш, келажак яратувчилари бўлган юксак маънавиятли ёш авлодни вояга етказишнинг илмий ва амалий асосларини вужудга келтиради. Аслида, инсоншунослик фани бўлган лингвистиканинг шахс тарбиясига ўзининг муносиб ва табиий ҳиссасини қўшишини таъминлайди. Тилшуносликнинг шунчаки “тадқиқотлар тадқиқотлар учун” тамойили [2-78] асосида иш кўришидан шахс маънавияти ривожига, ёш авлоднинг шахсий такомиллашувига кўмаклашадиган, керак бўлса, бунга дахлдор соҳалар оқимида етакчи ўринга кўтарилишига олиб келади. Тилшунослик ва маънавият тақлид ва эргашувчанликдан холи бўлиб, мамлакатимизда шаклланган ва дунё тилшунослиги

сахнасига чиқаётган амалий самарадор миллий фан йўналиши бўлади.

REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир // Халқ сўзи, 2017 йил 4 август.
2. Саломов Ғ., Отажонов Н. Таржима маҳорати. - Тошкент. 1989.
3. Бўронов Ж. Инглиз ва ўзбек тиллари қиёсий грамматикаси. - Т.: Ўқитувчи, 1973.
4. Зияева М. Хотин - қизлар спортини ривожлантириш истиқболлари. Бухоро. 2020.
5. Ziyayeva, Mahbuba. "Innovative teaching methods of the russian language." MODERN SCIENTIFIC RESEARCH 46 (2019).
6. Ziyayeva M. F. Teaching a foreign language using computer technologies //SCIENCE AND WORLD. – 2013. – Т. 46.
7. Ziyayeva, M. (2021, March). FEATURES OF EFFECTIVE EDUCATION FOR ADULTS. In Конференции
8. Fazlidinova, Z. M. (2020, December). DEVELOPMENT OF WOMEN'S AND GIRLS'SPORTS FUTURE. In Конференции.

